

Biro za demokratske institucije i ljudska prava

REPUBLIKA CRNA GORA
SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA

PRIJEVREMENI PARLAMENTARNI IZBORI
20. oktobar 2002. godine

IZVJEŠTAJ MISIJE OEBS/BDILJP ZA POSMATRANJE IZBORA

Varšava
28. novembar 2002.godine

SADRŽAJ

I.	REZIME.....	1
II.	UVOD I ZAHVALNICE.....	2
III.	POLITIČKI PREGLED	3
IV.	ZAKONODAVNI OKVIR.....	4
A.	IZMJENE I DOPUNE IZBORNOG ZAKONA	5
B.	SISTEM PREDSTAVLJANJA	5
C.	PROMJENE MANDATA KOJI SE BIRAJU NA POSEBNIM BIRAČKIM MJESTIMA.....	5
D.	KONTROLA IZABRANIH MANDATA OD STRANE POLITIČKIH STRANAKA	6
E.	NEZAVISNI KANDIDATI.....	6
F.	NESPOJIVOST ULOGA KANDIDATA.....	6
G.	OKVIR I STRUKTURA ZA SPROVOĐENJE IZBORA	7
V.	PREDIZBORNI PERIOD	8
A.	SPROVOĐENJE IZBORA.....	8
B.	PRIJAVLJIVANJE IZBORNH LISTA	8
C.	FINANSIRANJE POLITIČKIH STRANAKA.....	9
D.	BIRAČKO PRAVO I BIRAČKI SPISKOVI	9
E.	ŽALBE.....	10
F.	UČESTVOVANJE ŽENA U IZBORNOM PROCESU	11
G.	UČESTVOVANJE NACIONALNIH MANJINA U IZBORNOM PROCESU	11
VI.	MEDIJI I IZBORI.....	12
A.	DRŽAVNI MEDIJI	12
B.	PRIVATNI MEDIJI.....	13
C.	ODBOR ZA PRAĆENJE MAS MEDIJA.....	13
D.	OPŠTA PITANJA KOJA SE TIČU MEDIJA	14
VII.	IZBORNA KAMPANJA.....	14
VIII.	DAN ODRŽAVANJA IZBORA	15
A.	OPŠTA PROCJENA.....	15
B.	ODZIV	15
C.	POSMATRANJE IZBORNOG PROCESA	16
D.	POSMATRANJE BROJANJA GLASOVA	16
E.	DOMAĆI POSMATRAČI	17
F.	TABELARNI PRIKAZ I OBJAVLJIVANJE PRELIMINARNIH REZULTATA	17
IX.	PERIOD POSLIJE IZBORA	17
A.	ŽALBE I PRIMJEDBE POSLIJE IZBORA	17
B.	KONAČNI REZULTATI.....	17
X.	PREPORUKE	18
A.	OPŠTA NAČELA.....	18
B.	SPROVOĐENJE IZBORA.....	19
C.	BIRAČKI SPISKOVI.....	20
D.	IZBORNA KAMPANJA I MEDIJI.....	20
E.	POSTUPCI I RADNJE NA DAN IZBORA	20
	ANEX "A" REZULTATI PARLAMENTARNIH IZBORA.....	22
	ANEX "B" REZULTATI LOKALNIH IZBORA.....	23

**REPUBLIKA CRNE GORA/SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA
PRIJEVREMENI PARLAMENTARNI IZBORI
20.OKTOBAR 2002.**

IZVJEŠTAJ MISIJE OEBS/BDILJP ZA POSMATRANJE IZBORA⁰

I. REZIME

Prijevremeni parlamentarni izbori u Republici Crnoj Gori, Savezna Republika Jugoslavija, kao i istovremeni lokalni izbori u Podgorici i Tivtu, održani su, generalno uzevši, u skladu sa međunarodnim pravilima i standardima za sprovođenje demokratskih izbora.

Održavanje parlamentarnih izbora je ubrzano otkazivanjem podrške manjinskoj Vladi i formiranjem djelujućeg saveza između opozicionih stranaka u cilju stvaranja nove parlamentarne većine. Nakon objavljivanja izbora, izvršene su izmjene u izbornoj i drugoj pratećoj zakonskoj regulativi, bez postizanja širokog konsenzusa i valjanog razmatranja posledica u pogledu sprovođenja izbora i međunarodnih standarda . Ovi potezi su doveli do zastoja u izbornom procesu, koji je trajao do početka pregovora između političkih stranaka, što je dovelo do usvajanja kompromisnih izmjena i dopuna izbornog zakona, da bi se omogućio nastavak izbornog procesa, iako uz odlaganje samog dana održavanja izbora.

Pozitivne karakteristike ovih izbora su uključivale:

- sveukupni zakonski okvir koji odgovara demokratskim izborima,
- transparentni izborni proces koji obuhvata potpuno sudjelovanje svih političkih stranaka i koalicija na izborima, uključujući i stranke koje predstavljaju nacionalne manjine,
- zastupljenost svih političkih stranaka, koje su učestvovala na izborima, u izbornim komisijama na svim nivoima,
- dobru organizovanost i efikasno sprovođenje izbornog procesa od strane izbornih komisija,
- postupci i radnje na dan održavanja izbora su, uopšteno uzevši, bile sprovedene u skladu sa zakonskim okvirom,
- nastavljeno poboljšavanje tačnosti i transparentnosti biračkih spiskova, i
- širok pristup nestranačkim domaćim posmatračima u nadgledanju procesa glasanja i brojanja glasova.

I pored uočavanja valjanosti i poboljšanja izborne regulative u Crnoj Gori, uočeni nedostaci i dalje ostaju, kao što su neki primijećeni tokom prethodnih izbora, uključujući:

- odredbe u Izbornom zakonu kojima se političkim stranakama i koalicijama dozvoljava da kontrolišu mandate izabranih odbornika i poslanika na nedemokratski način i suprotno međunarodnim standardima,
- propuste u pravilnom razlikovanju državnih, opštinskih i stranačkih funkcija,
- da kandidati posjeduju funkcije koje su nespojive sa onima u izbornim komisijama,

---

⁰ Ovaj izvještaj je, takođe, dostupan na srpskom jeziku. Međutim, tekst na engleskom ostaje jedina zvanična verzija

- nedostatak odredbi kojima se reguliše učešće građana na izborima kao nezavisnih kandidata,
- zastupljenost manjina u Skupštini RCG je u suštini ograničena samo na stranke koje zastupaju Albansku nacionalnu zajednicu, a ne i na ostale nacionalne manjine,
- značajna kašnjenja u raspodjeli javnih finansijskih sredstava za pokrivanje troškova srpovođenja izbora i troškova kampanje političkih stranaka, i
- nizak nivo učestvovanja žena kao kandidata.

Izborna kampanja, koja je uglavnom bila fokusirana na dosadašnjem učinku Predsjednika i prethodne vlade DPS-a, većim dijelom je bila mirna, mada ju je povremeno narušavala uvredljiva retorika između suprotstavljenih političara. Uočena su, takođe, i dva manja incidenta nasilja. Bilo je nekoliko optužbi - od kojih nijedna nije bila potkrijepljena dokazima - za pokušaj kupovine glasova i vršenja uticaja na birače.

Veliki broj raznovrsnih elektronskih i štampanih medija, uključujući i državni TV kanal posvećen isključivo izornoj kampanji, obezbijedili su biračima dovoljnu informisanost. Izvještavanje državnih medija o kampanji je bilo uravnoteženije nego ranije. Međutim, neki privatni mediji, generalno uzevši, nijesu obezbijedili objektivno izvještavanje.

Odziv birača je bio visok, oko 75%, što pokazuje njihovu zainteresovanost i povjerenje u izborni proces. Posmatrači OEBS/BDILJP su dali ubjedljivo pozitivnu ocjenu izbornim aktivnostima na dan održavanja izbora, mada izvještaji o grupnom glasanju govore kao jednom kontinuiranom problemu koji postoji u nekim područjima. Brojanje glasova je jednako pozitivno ocijenjeno. Obuka za članove biračkih odbora nije dosledno obezbijedena.

OEBS/BDILJP je spreman pomoći vlastima i civilnom društvu Crne Gore da isprave nedostatke i riješe sporna pitanja na koja se ukazuje u ovom izvještaju, a posebno u pogledu predstojećeg preispitivanja sadašnjeg sistema zastupljenosti nacionalnih manjina u Skupštini Republike Crne Gore.

II. UVOD I ZAHVALNICE

17. septembra 2002. godine Predsjednica Skupštine Republike Crne Gore (Savezna Republika Jugoslavija) uputila je poziv Birou za demokratske institucije i ljudska prava pri Organizaciji za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS/BDILJP) da posmatra prijevremene parlamentarne izbore u Republici, zakazane za 20. oktobar 2002. godine, kao i lokalne izbore u Podgorici i Tivtu koji su se istovremeno održavali. OEBS/BDILJP je 18. septembra formirao Misiju za posmatranje izbora, a 23. septembra otvorio Kancelariju u Podgorici.

Gospodin Nikolai Vulchanov (Bugarska) je imenovan za Šefa Misije OEBS/BDILJP za posmatranje izbora, koja je obuhvatala 19 dugoročnih posmatrača iz 13 zemalja članica OEBS. Dugoročni posmatrači su bili stacionirani u Podgorici, Budvi, Nikšiću, Bijelom Polju i Beranama. Na dan održavanja izbora formirana je Međunarodna misija za posmatranje izbora. Međunarodna misija za posmatranje izbora je predstavljala izraz zajedničkog napora OEBS/BDILJP i delegacije Parlamentarne Skupštine Savjeta Evrope, koju je predvodio gospodin Rein Voog (parlamentarac iz Estonije).

Posmatranje procesa glasanja i brojanja glasova na dan održavanja izbora je takođe obuhvatalo i raspoređivanje 116 kratkoročnih posmatrača iz 30 zemalja članica OEBS, uključujući i pet predstavnika Parlamentarne Skupštine Savjeta Evrope. Posmatrači su posjetili preko 530 od 1101 biračkog mjesta širom Republike. 21. oktobra OEBS/BDILJP i Parlamentarna Skupština Savjeta Evrope su izdali zajednički Izvještaj o preliminarnim nalazima i zaključcima. Kancelarija u Podgorici Misije za posmatranje izbora je zatvorena 25. oktobra.

Tokom posmatranja ovih izbora, Misija za posmatranje izbora je uporedila sve faze izbornog procesa sa međunarodnim obavezama i standardima za demokratske izbore koji su formulisani u Kopenhagenskom dokumentu iz 1990. godine, dokumentima Ujedinjenih Nacija i Savjeta Evrope, običajnom pravu Evropskog suda za ljudska prava, i drugim dokumentima. Ovim kriterijumima se propisuje da glasanje treba biti univerzalno, tajno, odgovorno, transparentno, slobodno, pošteno i jednako.

Misija OEBS/BDILJP za posmatranje izbora izražava svoju zahvalnost Predsjednici Skupštine Republike Crne Gore, Ministarstvu inostranih poslova Savezne Republike Jugoslavije, kao i Ministarstvu inostranih poslova, Ministarstvu unutrašnjih poslova, Republičkoj izbornoj komisiji, republičkim i opštinskim organima Crne Gore, uključujući Sekretarijat za razvoj, na saradnji i pomoći pruženim tokom posmatranja izbora. Misija za posmatranje izbora se, takođe, zahvaljuje na pomoći Kancelariji OEBS u Crnoj Gori i ambasadama zemalja članica OEBS akreditovanih u Beogradu, kao i njihovim predstavnicima u Podgorici.

III. POLITIČKI PREGLED

Prijevremeni parlamentarni izbori održani 20.oktobra 2002. godine bili su drugi takvi izbori održani u Republici Crnoj Gori, Savezna Republika Jugoslavija (SRJ), u periodu od godinu i po dana. Prijevremeni izbori održani u aprilu 2001. godine nijesu obezbijedili nikakvo trajno i konačno rješenje. Blok koji je osvojio najveći broj glasova - "Pobjeda je Crne Gore", koalicija Demokratske partije socijalista (DPS) Predsjednika Mila Đukanovića i Socijal demokratske stranke (SDP) - je mogla formirati manjinsku vladu samo uz parlamentarnu podršku Liberalnog Saveza Crne Gore (LSCG).

Potpisivanje Ugovora o redefinisanju odnosa između Srbije i Crne Gore ("Beogradski sporazum") u martu 2002. je imalo značajnog uticaja na domaće političke prilike u Crnoj Gori, posebno na stranke koje zagovaraju crnogorsku nezavisnost. SDP je povukla svoje ministre iz Vlade, dovodeći Premijera, gospodina Filipa Vujanovića, iz redova DPS, u situaciju da vrati svoj mandat. Osim toga, LSCG je uskratio podršku Vladi.

Izbori u 19 crnogorskih opština održani 15.maja 2002. godine dali su LSCG podjednako važnu ulogu u odlučivanju o većini koja će imati kontrolu u nekoliko ključnih skupština opština, kao što su Nikšić i Budva. Pregovori su doveli do stvaranja *de facto* koalicije na opštinskom nivou između LSCG i njegovih ranijih oponenta, glavne parlamentarne opozicije, "Zajedno za Jugoslaviju", zagovornika federacije. Ovaj nezvanični pakt je ubrzo ponovljen i u Skupštini RCG kako bi se obezbijedilo usvajanje predloga o izglasavanju

---

nepovjerenja Premijeru, kao i neuspjeh predloga Vlade o izglasavanju nepovjerenja Predsjednici Skupštine (LSCG).

Parlamentarni savez LSCG i koalicije "Zajedno za Jugoslaviju" - poznat pod nazivom "Nova parlamentarna većina" - je takođe pokrenuo događanja u pogledu izmjene zakonske regulative, uključujući i usvajanje amandmana na Izborni i ostale prateće zakone 18. jula, nakon čega je 19. jula uslijedilo glasanje o prijevremenom raspuštanju Skupštine.

Međutim, Predsjednik Republike je 3. jula već bio raspisao lokalne izbore u Podgorici za 6. oktobar, nakon što Skupština opštine Podgorice nije uspjela usvojiti godišnji budžet. Kao rezultat izglasavanja o raspuštanju Skupštine, Predsjednik Republike je 20. jula takođe zakazao prijevremene parlamentarne izbore za 6.oktobar, kao i nove lokalne izbore u Tivtu, gdje rezultatom majskih izbora 2002. godine nije stvorena većina.

Amandmani na izborni i ostale prateće zakone nijesu imali podršku četiri parlamentarne stranke, i tek su bili usvojeni nakon glasanja "Nove većine", uz tijesnu razliku od jednog glasa više. Predsjednik Republike je odbio da ih potpiše, dok ga drugo izglasavanje Skupštine RCG nije obavezalo da to učini 29. jula. Izmijenjeni i dopunjeni zakoni su stupili na snagu 10. avgusta, dugo nakon raspisivanja pomenutih parlamentarnih i lokalnih izbora.

Uslijedilo je veoma snažno političko neslaganje oko primjenljivosti ovih novih zakona, uz prijetnju eventualne primjene različitih zakona u pojedinim opštinama, kao i prijetnju bojkotom izbora. Do novih komplikacija je došlo usled činjenice da je svih pet članova Ustavnog suda, najviše sudske instance za izborne žalbe, dalo ostavku ili se povuklo pred odbijanjem "Nove većine" da u Skupštini RCG odobri predložene zamjene.

Početkom septembra, nakon dugih rasprava na okruglom stolu, vođenih između parlamentarnih stranaka, a koje su bile održane uz podršku i pomoć međunarodnih sagovornika, uključujući OEBS/BDILJP i Misiju OEBS u SRJ, postignut je sporazum između političkih stranaka o mjerama koje treba preduzeti kako bi se razjasnili primjenljivi izborni i prateći medijski zakoni. 10 septembra je usvojena serija novih zakona koji su izmijenili i dopunili i na efikasan način ukinuli zakone iz jula mjeseca. Na dan 11. septembra, nakon peticije Skupštine RCG o odlaganju datuma izbora, prvobitno zakazanih za 6.oktobar, Predsjednik Republike je objavio da će se održavanje izbora pomjeriti za 20. oktobar. Neriješeno pitanje sudija Ustavnog suda je i dalje stvaralo mogućnost prijetnje bojkotom izbora, sve dok nije razriješeno nakon daljeg međunarodnog posredovanja 25. septembra. poslednjeg dana za podnošenje predloga kandidata za sudije.

Ovi izbori su održani i u svijetlu predstojećih predsjedničkih izbora u Republici, naknadno zakazanih za 22. decembar, kao i rasprave o novoj Ustavnoj povelji Srbije i Crne Gore, što takođe može dovesti do izbora za Skupštinu nove države koja treba da zamijeni postojeću Federaciju.

IV. ZAKONODAVNI OKVIR

Zakonodavni okvir za parlamentarne i lokalne izbore, koji se sastoji od Ustava, Zakona o izboru odbornika i poslanika (u dakljem tekstu "Izborni zakon"), Zakona o biračkim

---

spiskovima i drugih zakona, obezbjeđuje sveukupno adekvatnu osnovu za sprovođenje demokratskih izbora.

A. IZMJENE I DOPUNE IZBORNOG ZAKONA

Skupština RCG je dva puta mijenjala i dopunjavala Izborni zakon: nakon raspisivanja lokalnih izbora u Podgorici 3 jula, i nakon raspisivanja prijevremenih parlamentarnih i lokalnih izbora u Tivtu 20 jula. Iako su početni amandmani usvojeni u Skupštini RCG većinom od jednog glasa 18. jula ("julski amandmani"), oni nijesu stupili na snagu do 10. avgusta. Uprkos tome što su značajno promijenili Izborni zakon, usvojeni su bez adekvatnih parlamnetarnih konsultacija i dogovora.

Uopšteno uzevši, prihvaćena međunarodna praksa nalaže da se izborni zakoni ne bi trebali mijenjati nakon što su izbori raspisani, osim ako promjene nijesu neophodne radi razjašnjenja zakonskih nedoumica i, najpoželjnije, opštim konsenzusom političkih stranaka. Julski amandmani nijesu zadovoljili ove kriterijume.

Skupština RCG je usvojila drugu seriju izmjena i dopuna 10. septembra uz širok konsenzus političkih stranaka. Septembarski amandmani (kojima je ukinut jedan broj odredbi donijetih u julu mjesecu, koje nijesu bile u skladu sa drugim zakonima, odnosno bile su u suprotnosti sa međunarodnim standardima koji se odnose na demokratske izbore) su takođe usklađeni sa članom 109 Ustava Crne Gore kojim se omogućava retroaktivna primjena zakona "u javnom interesu".

B. SISTEM PREDSTAVLJANJA

Skupština RCG i skupštine opština u Crnoj Gori se biraju po sistemu proporcionalnog predstavljanja. Ustavom je predviđeno da se jedan poslanik u Skupštini RCG bira na svakih 6000 birača. Smanjivanje ukupnog broja upisanih birača u Crnoj Gori je značilo da broj poslanika koji se bira na ovim izborima iznosi 75 u poređenju sa 77 na izborima u aprilu 2001. godine.¹ Izbornim zakonom je predviđeno da skupština opštine broji minimalno 30 odbornika, plus broj odbornika koji se bira na svakih 5000 birača evidentiranih u opštini. U Podgorici je broj biranih odbornika bio smanjen sa 54 na 52, dok je u Tivtu skupština opštine zadržala isti broj od 32 odbornika.

C. PROMJENE MANDATA KOJI SE BIRAJU NA POSEBNIM BIRAČKIM MJESTIMA

Na parlamentarnim izborima Crna Gora predstavlja jedinstvenu izbornu jedinicu, osim "pod - izborne jedinice" koja se sastoji od mandata koji se dodjeljuju na osnovu glasova datih na posebno određenim biračkim mjestima gdje žive pripadnici albanske nacionalne zajednice. Izmjenama i dopunama Izbornog zakona broj mandata koji se dodjeljuje na takav način je smanjen sa pet na četiri. Zakonom je, takođe, ponovo utvrđeno koja su izborna mjesta posebno određena za ovu namjenu, povlačenjem sa liste 18 biračkih mjesta koja se nalaze u područjima gdje postoje formirane albanske nacionalne zajednice, kao što su Bar, Plav i Rožaje.

---

¹ Na parlamentarnim izborima održanim u maju 1998. godine, 78 poslanika je izabrano u Skupštinu RCG

Ovaj korak je preduzet bez adekvatnih konsultacija sa političkim strankama koje predstavljaju albansku zajednicu i druge nacionalne manjine u Crnoj Gori. Smanjivanje broja mandata je bilo u suprotnosti sa mišljenjem međunarodne zajednice i nije vodilo ka razvoju sveobuhvatnog izbornog procesa. Tokom rasprave na okruglom stolu o promjenama izbornog zakonodavstva, političke stranke su se saglasile da, ubrzo nakon izbora, izvrše konsultativno preispitivanje sadašnjeg sistema učestvovanja svih nacionalnih manjina u izbornom procesu. OEBS/ODIHR će pomoći u ovom procesu.

D. KONTROLA IZABRANIH MANDATA OD STRANE POLITIČKIH STRANAKA

OEBS/BDILJP i dalje ostaje zabrinut zbog zakonskih odredbi kojima se političkim strankama i koalicijama omogućava kontrolisanje raspodjele izabranih mandata odbornika i poslanika. Član 96 (1) Izbornog zakona predviđa da samo jedna polovina mandata koje stranka ili koalicija osvoji bude dodijeljena njenim kandidatima prema redosljedu kandidata sa izborne liste. Stranaka ima slobodu da preostale mandate dodijeli bilo kom drugom kandidatu koji se nalazi na njenoj izornoj listi. Ova odredba navodi birače na pogrešno razmišljanje jer ne mogu biti sigurni koje kandidate biraju.

Osim toga, član 101 (1) (viii) Izbornog zakona predviđa da mandat izabranog poslanika ili odbornika automatski prestaje nakon prestanka članstva, bilo na dobrovoljnoj osnovi ili isključenjem, u političkoj stranci sa čije izborne liste je izabran. Ova odredba je u suprotnosti sa članom 77 Ustava Republike Crne Gore i članom 5 Izbornog zakona, koji garantuju da se "svaki odbornik, odnosno poslanik, opredjeljuje i glasa po sopstvenom uvjerenju i ne može biti opozvan".

Ove zakonske odredbe su u suprotnosti sa međunarodnim standardima o odgovornosti i transparentnosti demokratskog izbornog procesa. Paragraf 7.9 OEBS-ovog Kopenhagenskog dokumenta iz 1990. godine kaže: "kandidati koji osvoje potreban broj glasova predviđenih zakonom su propisno izabrani na funkciju i dozvoljeno im je da ostanu na toj funkciji dok im mandat ne istekne, ili se drugačije završi na način koji je regulisan zakonom, u skladu sa demokratskim parlametarnim i ustavnim procedurama".

OEBS/BDILJP je više puta na ova pitanja skretao pažnju organima i političkim strankama u Crnoj Gori.

E. NEZAVISNI KANDIDATI

Izborni zakon ne sadrži odredbu kojom se omogućava građaninu da kao nezavisni kandidat učestvuje na izborima za Skupštinu RCG ili skuptine opština, osim ako nije dio zajedničke liste građana. Ovaj uslov, predviđen zakonom, nije u skladu sa Kopenhagenskim dokumentom, paragraf 7.5, koji predviđa "pravo građana da traže političku ili javnu funkciju pojedinačno ili kao predstavnici političkih stranaka ili organizacija, bez diskriminacije."

F. NESPOJIVOST ULOGA KANDIDATA

U izbornom zakonu ne postoji odredba kojom se licima, koja kao kandidati učestvuju na izborima, zabranjuje da u isto vrijeme obavljaju funkcije, kao što je funkcija stalnog člana izbornih komisija, koje su po samoj prirodi dužne da budu nepristrasna i kvazi-sudska tijela.² Za ove izbore, jedan član Republičke izborne komisije i jedan član makar jedne opštinske izborne komisije su bili kandidati na parlamentarnim izbornim listama. Nerazdvojni sukob interesa između političke uloge kandidata i administrativne odgovornosti člana komisije čine jednu takvu dvostruku funkciju krajnje neodgovarajućom i neprihvatljivom.

G. OKVIR I STRUKTURA ZA SPROVOĐENJE IZBORA

Sistem za sprovođenje parlamentarnih izbora u Crnoj Gori, koji se sastoji od Republičke izborne komisije, 21 opštinske izborne komisije i biračkih odbora na svakom biračkom mjestu, je uopšteno efektivan u svojoj strukturi i efikasan u svojoj organizaciji. Izmijenjeni i dopunjeni Izborni zakon sada omogućava Republičkoj izbornoj komisiji da izdaje obavezujuća uputstva opštinskim izbornim komisijama i biračkim odborima oko širokog spektra pitanja koja se tiču sprovođenja izbora. Republička izborna komisija nema administrativnu ili koordinativnu ulogu kod lokalnih izbora.

U ranijim izvještajima OEBS/BDILJP istaknuta je zabrinutost zbog nedostatka Izbornog zakona kojim se garantuje politički pluralizam kod stalnog članstva u izbornim komisijama. Izborni zakon predviđa da Skupština RCG ili relevantna skupština opštine određuju stalni sastav izbornih komisija. To je često omogućavalo partiji na vlasti, bilo na republičkom ili na opštinskom nivou, da dominira u članstvu izbornih komisija, pogotovu kod imenovanja predsjednika biračkih odbora.

Međutim, za ove izbore, amandmanina na Izborni zakon uvedene su i prelazne odredbe koje se odnose na stalni sastav Republičke i opštinskih izbornih komisija, privremeno predviđajući da svih 8 parlamentarnih stranaka budu jednako zastupljene.³ Sve stranke koje su zastupljene u skupštini opštine imale su, takođe, pravo na proporcionalan broj predsjednika biračkih odbora. U kombinaciji sa postojećim sistemom proširenog članstva, čime je svaka stranka ili koalicija koja podnosi izbornu listu takođe zastupljena u izbornim komisijama ili biračkim odborima, razvoj događaja je jasno doprinio većem stepenu političkog pluralizma i transparentnosti u sprovođenju ovih izbora. Međutim, OEBS/BDILJP je zabrinut da, nakon isteka mandata prelaznih odredbi, Izborni zakon ponovo neće sadržati garancije za pluralitet budućih izbornih komisija.

Amandmani koji se odnose na sastav privremenih izbornih komisija su takođe sadržali sljedeće nedostatke:

- Suprotno mišljenju međunarodne zajednice, postojeći članovi izbornih komisija su bili zamijenjeni poslije više od 50 dana nakon što su izbori bili raspisani i prije zvaničnog isteka njihovih mandata,

² Član 20 Izbornog zakona je ranije zabranjivao kandidatima koji učestvuju na izborima da obavljaju funkcije u izbornim komisijama, ali je ova odredba uklonjena izmjenama i dopunama 2000.godine

³ Prelazne odredbe se primjenjuju na izbore koji se održavaju u Crnoj Gori do 31. decembra 2002. godine. Zbog toga će se one primjenjivati i na predsjedničkim izborima zakazanim za 22. decembar. Nije jasno da li bi se ove odredbe primjenjivale i na drugi krug predsjedničkih izbora, koji bi, ako bude potrebno, bio održan 5.januara 2003. godine.

- Novi članovi su bili dužni sprovoditi izbore u tijesnom vremenskom okviru od 30 dana. OEBS/BDILJP uočava da je, na primjer, Opštinska izborna komisija Podgorice kasnila u sprovođenju i lokalnih i parlamentarnih izbora, i
- Prilikom formiranja privremenih izbornih komisija sa parnim brojem stalnih članova, stvorena je nepotrebana mogućnost »neriješenog« ishoda glasanja. Izborni zakon ne spominje način na koji se treba rješavati situacija neriješenog glasanja. Na sreću, Posmatračka misija za izbore je uočila da u praksi nije bilo situacije neriješenog glasanja.

U skladu sa preporukama ranijih Misija OEBS/BDILJP za posmatranje izbora, Republička izborna komisija je usvojila poboljšani Poslovnik o radu, čime je obezbijeđeno da su pridruženim (opunomoćenim) članovima odobrena ista prava kao i stalnim članovima, nakon što su postali članovi Republičke izborne komisije. Međutim, Misija za posmatranje izbora je uočila nekoliko situacija gdje opštinske izborne komisije i birački odbori nijesu obezbijedili jednaka prava pridruženim članovima, tretiravši ih u praksi kao neaktivne »posmatrače«.

V. PREDIZBORNI PERIOD

A. SPROVOĐENJE IZBORA

Tokom predizbornog perioda, rad Republičke i opštinskih izbornih komisija je bio ometan kašnjenjem republičkih vlasti da potvrde pitanja koja su se odnosila na finansiranje troškova sprovođenja izbora, što nije bilo riješeno do kraja septembra. Jedan broj opštinskih izbornih komisija se takođe požalio zbog neprimanja bilo kakvih finansijskih sredstava za nadoknadu neplaćenih troškova, zostalih još od lokalnih izbora održanih u maju 2002. godine.

Misija za posmatranje izbora je, takođe, primijetila da je jedan broj opštinskih izbornih komisija morao raditi u kancelarijskim prostorijama koje su bile neadekvatne veličine da bi primile sve osobe koje su imale pravo da budu prisutne, uključujući i pridružene (opunomoćene) članove i akreditovane novinare. Odgovornost leži na skupštini opštine da opštinskoj izornoj komisiji obezbijedi prostor i smještaj.

B. PRIJAVLJIVANJE IZBORNIH LISTA

Republička izborna komisija je za prijevremene parlamentarne izbore prihvatila izborne liste deset političkih stranaka i koalicija, koje su predložile 619 kandidata. Odbijena je jedna izborna lista, podnijeta od nedavno formirane Crnogorske nezavisne stranke. Izmijenjenim i dopunjenim Izbornim zakonom je povećan uslov da izborne liste moraju imati broj kandidata koji iznosi najmanje 2/3 od 75 raspoloživih mandata. Uslov propisan za grupe građana ili političke stranke koje predstavljaju albansku nacionalnu zajednicu je ostao na jednoj trećini. Ni jedna politička stranka se nije žalila zbog povećanja ovog uslova.

Svi podnosioci izbornih lista imali su pravo imenovati pridružene (opunomoćene) članove u Republičkoj izornoj komisiji, opštinskim izbornim komisijama i u biračkim odborima. Sve, osim jedne stranke, su učestvovala u radu Republičke izorne komisije kao opunomoćeni članovi. Međutim, tri koalicije iz područja nacionalnih manjina su imale tendenciju da imaju

svoje opunomoćene članove i u opštinskim izbornim komisijama i biračkim odborima u područjima gdje njihova manjina nije bila prisutna.

Dva glavna suparnika su bili preimenovani nastavci političkih koalicija viđenih na izborima 2001. godine. DPS i SDP su bile prijavljene pod nazivom »Demokratska lista za evropsku Crnu Goru – Milo Đukanović«. Ranija koalicija »Zajedno za Jugoslaviju«, koalicija Socijalističke narodne partije (SNP), Srpske narodne stranke (SNS) i Narodne stranke (NS) je na izborima učestvovala pod imenom »Zajedno za promjene«. Drugi glavni igrač na političkoj sceni, LSCG je ponovo učestvovao na izborima kao samostalna stranka.

Po prvi put, tri stranke koje predstavljaju albansku nacionalnu zajednicu – Demokratski unija Albanaca (DUA), Demokratski savez u Crnoj Gori (DSCG) i Partija demokratskog prosperiteta (PDP)- su se udružile u koaliciju da bi formirale jedinstvenu izbornu listu, »Demokratska koalicija – Albanci zajedno«.

Političke stranke iz Bošnjačke nacionalne zajednice su ponovo bile podijeljene u dvije glavne koalicije. »Bošnjačka demokratska koalicija – Harun Hadžić«, koja zagovara autonomiju Sandžaka, se sastojala od četiri stranke uključujući i Internacionalnu demokratsku uniju (IDU) i Bošnjački demokratski savez (BDS). »Bošnjačka koalicija«, koja se takođe sastojala od četiri stranke, je zagovarala nezavisnu Crnu Goru i obuhvatala Stranku demokratske akcije (SDA) i Bošnjački muslimanski savez (BMS).

Pro-jugoslovenska »Patriotska koalicija« je bila predvođena Narodnom socijalističkom strankom (NSS) i obuhvatala je Srpsku radikalnu stranku – Dr. Vojislav Šešelj (SRS-VŠ), Jugoslovensku udruženu levicu u Crnoj Gori (JUL) i Stranku deviznih štediša (SDŠ). Sljedeća koalicija »Socijalistička partija Jugoslavije sa komunistima« bila je formirana od četiri socijalističke i komunističke stranke. Ostale dvije stranke, Stranka zaštite štednih uloga i socijalne sigurnosti građana Crne Gore (SZSU) i Srpska radikalna stranka, su samostalno učestvovala na izborima.

Na lokalnim izborima u Podgorici je bilo prijavljeno šest izbornih lista sa 307 kandidata, a u Tivtu sedam, sa 194 kandidata, uključujući i izbornu listu Hrvatske građanske inicijative,.

C. FINANSIRANJE POLITIČKIH STRANAKA

Po zakonu o finansiranju političkih stranaka svi podnosioci potvrđenih izbornih lista imaju pravo na javna finansijska sredstva namijenjena pokrivanju troškova njihove izborne kampanje. Sredstva se jednako dijele strankama, čime se koalicijama omogućava primanje većih sredstva od stranaka koje na izborima učestvuju same. Tokom predizborne kampanje, većina političkih stranaka se žalila Misiji za posmatranje izbora zbog kašnjenja u primanju ovih sredstava, koja republički organi nijesu isplatili sve do početka oktobra, znatno nakon početka predizborne kampanje. Sistem određivanja finansiranja nije transparentan i zahtijeva razjašnjenje, posebno u slučaju prijevremenih ili neplaniranih izbora. Političke stranke nijesu dužne podnositi račune, čime bi pravdale način na koji su utrošile javna sredstva.

D. BIRAČKO PRAVO I BIRAČKI SPISKOVI

U skladu sa izbornim zakonom, biračko pravo imaju građani Crne Gore koji su navršili 18 godina, koji su poslovno sposobni i evidentirani da imaju prebivalište na teritoriji Republike najmanje 24 mjeseca prije dana održavanja izbora. Za prijevremene parlamentarne izbore u Crnoj Gori bilo je 455.791 upisanih birača. Birači koji učestvuju na lokalnim izborima takođe moraju imati prebivalište na teritoriji opštine najmanje 12 mjeseci.

Sistem evidencije birača u Crnoj Gori se karakteriše značajnim nivoom transparentnosti. Informacije o biračkom spisku se redovno objavljuju, a svim političkim strankama su dostavljene detaljne informacije o biračkom spisku. Stranke imaju potpun pristup u praćenju procesa evidencije birača, uključujući i pristup evidenciji o prebivalištu u Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Na prethodnim izborima birački spisak je bio jedno od osnovnih pitanja političkih razmirica. To je bio razlog da su relevantni organi preduzeli mnoge korake u cilju poboljšanja načina objedinjavanja, vođenja i ažuriranja biračkog spiska. Većina, od malog broja, nepravlnosti koje su ranije bile istaknute u Izvještajima Misija OEBS/BDILJP za posmatranje izbora su sada ispravljene. Sadašnji birački spisak je, u velikoj mjeri, u okviru prihvatljivih parametara kvaliteta i tačnosti.

Međutim, dalja poboljšanja su ipak moguća. Misija za posmatranje izbora je posebno uočila da je pristup javnosti uvidu u nacrt biračkog spiska tokom izbornog perioda ograničen na centralne opštinske prostorije. Transparentnost biračkog spiska bi se dodatno poboljšala ako bi nacrti biračkog spiska bili istaknuti na biračkim mjestima tokom ovog perioda, radi kontrole javnosti. Netačnosti ostaju i u pogledu broja umrlih koji su unijeti u birački spisak, te je potrebno usvojiti novi, fleksibilniji sistem kojim će se omogućiti brisanje njihovih imena.

Kao odraz poboljšanja biračkog spiska, Misija za posmatranje izbora je primila znatno manje žalbi političkih stranaka nego na prethodnim izborima. Većina od ovih žalbi odnosila se na mali broj netačnosti. Međutim, SNP se žalio da mu je bio uskraćen pristup novom centralizovanom registru o prebivalištu u Ministarstvu unutrašnjih poslova. Misija za posmatranje izbora je utvrdila da Ministarstvo unutrašnjih poslova još nije kompletiralo registar, da nije postojala zakonska odredba kojom se političkim strankama omogućava uvid u podatke Ministarstva, te da je SNP-u bio omogućen puni pristup postojećoj evidenciji o prebivalištu u Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Misija za posmatranje izbora je, takođe, dobila informaciju od Opštine Nikšić, koja se odnosila na jedan broj upisanih birača sa nejasnim statusom državljanstva. U svim takvim slučajevima, zajednička odgovornost leži na Ministarstvu unutrašnjih poslova i opštinskoj matičnoj službi da razjasne da li neko lice, koje je edidentirano za glasanje, zadovoljava predviđene kriterijume. Međutim, Misija za posmatranje izbora je uočila da su u većini slučajeva predmetna lica bili jugoslovenski građani, evidentirani sa stalnim prebivalištem na teritoriji Crne Gore tokom najmanje 12 mjeseci.

E. ŽALBE

Kao i na prethodnim izborima, Misija za praćenje izbora je bila upoznata sa upornim i ponavljajućim tvrdnjama političkih stranaka, da državne organi i poslodavci podstiču građane

("kupovinom glasova") ili vrše pritisak na njih ("prinudom") da glasaju na određeni način. Misija za posmatranje izbora je primila jednu žalbu od strane LSCG, kojom se tvrdilo da je nekom građaninu DPS ponudila da otvori bankovni račun na koji će biti uplaćeno 100 eura ako glasa za DPS. Međutim, Misija za posmatranje izbora nije dobila dokaz koji se može provjeriti, a koji bi vodio ka dokazivanju takvih tvrdnji.

Kupovina glasova i prinuda su neprihvatljivi. U Crnoj Gori, Izborni zakon i prateće krivične odredbe treba da jasno zabrane takvu aktivnost.

Iznošenje nepotvrđenih optužbi može, u manjem obimu, umanjiti javno povjerenje u izborni proces. Misija OEBS/BDILJP za posmatranje izbora je preporučila svim stranakama koje iznose takve tvrdnje da zvanično žalbu upute javnom tužiocu, kako bi se omogućilo pravilno sprovođenje istrage. Misija za posmatranje izbora nije upoznata da je ijedna politička stranka preduzela takav korak.

F. UČESTVOVANJE ŽENA U IZBORNOM PROCESU

Ne postoji zakonska odredba kojom se osigurava minimalna zastupljenost žena kao kandidata ili lica zaduženih za sprovođenje izbora u Crnoj Gori. Osim toga, za ove izbore, nasuprot izborima održanim u aprilu 2001.godine, građansko društvo nije preduzelo nikakve značajnije korake radi povećanja stepena učešća žena. Zbog toga se neusklađenost učešća polova u izbornom procesu nastavila, jer žene čine svega 100 od 619 parlamentarnih kandidata (16,2%)⁴ Najveći udio ženskih kandidata je uočen kod malih stranaka, kao što su Srpska radikalna stranka (33%), a najniži kod koalicije "Zajedno za primjene" (9,3%) i dvije Bošnjačke koalicije (5% i 6%). Koalicija "Demokratska lista za evropsku Crnu Goru" imala je 13,3% ženskih kandidata, a LSCG 17,3%. Slično nizak stepen učestvovanja žena je bio zastupljen i u izbornim komisijama i biračkim odborima.

G. UČESTVOVANJE NACIONALNIH MANJINA U IZBORNOM PROCESU

Učestvovanje i integracija nacionalnih manjina u Crnoj Gori u republičke i političke procese je, uopšteno gledajući, bilo pozitivno. Postoji nekoliko političkih stranaka koje zastupaju interese manjinskih nacionalnih zajednica, uključujući tri stranke iz Albanske i osam stranaka iz Muslimanske zajednice, koje su sve učestvovala na parlamentarnim izborima. Hrvatska građanska inicijativa je takođe učestvovala na lokalnim izborima u Tivtu. Mnogi članovi manjinskih zajednica takođe podržavaju i imaju predstavnike u stranakma glavnih struja, kao što su DPS, SDP i LSCG.

Međutim, nedavni potezi, preduzeti u cilju smanjivanja broja mandata koji se dodjeljuju na osnovu glasova datih na posebno određenim biračkim mjestima, su istakli nedosljednosti u sistemu za obezbjeđivanje zastupljenosti nacionalnih manjina u parlamentu. Sadašnji sistem je posebno ograničen na obezbjeđivanje zastupljenosti Albanskih zajednica, i ne uključuje ni jednu drugu manjinu u Crnoj Gori, kao što je Bošnjačka zajednica. Osim toga, mada na republičkom nivou postoji sistem pozitivne diskriminacije, ni jedan takav sistem ne postoji u opštinama sa manjinskim zajednicama. To je dovelo do neučestvovanja Albanskih političkih stranaka na lokalnim izborima u Podgorici, uprkos činjenici što u toj opštini postoje 23

⁴ Svega osam (10,6%) od 77 odlazećih poslanika u Skupštini RCG su bile žene

posebno određena biračka mjesta. Misija za posmatranje izbora je takođe uočila da je odredba o dvojezičnom izbornom materijalu - na srpskom i na albanskom - jedino dostupna na posebno određenim biračkim mjestima, ali ne i u svim područjima sa albanskim nacionalnim zajednicama.

OEBS/BDILJP pozdravlja izraženo opredjeljenje svih parlamentarnih stranaka da se do marta 2003. izvrši preispitivanje sadašnjeg sistema, u cilju poboljšanja učestvovanja nacionalnih manjina u izbornom procesu

VI. MEDIJI I IZBORI

Širok spektar elektronskih i štampanih medija u Crnoj Gori obezbijedio je opsežno izvještavanje o izornoj kampanji. Pristup mnoštvu tako raznovrsnih informacija i opcija dao je biračima mogućnost da budu informisani prije glasnja na dan izbora. Izvještavanje medija o podnosiocima izbornih lista je bilo regulisano mnogim različitim odredbama sadržanim u nekoliko zakona, uključujući i Izborni, koji su bili dopunjeni setom detaljnih propisa koje je Skupština usvojila. Ove odredbe su opsežne, precizno i detaljno definisane, a povremeno kontradiktorne.

Odjeljenje za medije Misije OEBS/BDILJP za posmatranje izbora je sprovelo dnevno praćenje rada sljedećih medija:⁵

Televizija⁶

RTCG 1 (državna)
RTCG2 Parlamentarni kanal (državna)
TV Montena (privatna)
In TV (privatna)

Novine

Pobjeda (državne)
Dan (privatne)
Vijesti (privatne)
Glas Crnogoraca (privatne)
Publika (privatne)

A. DRŽAVNI MEDIJI

Državni mediji su se, uopšteno, pridržavali zakona i odredbi kojima se reguliše izvještavanje o podnosiocima izbornih lista. Većini podnosilaca izbornih lista je bilo obezbijedeno otprilike jednako vrijeme besplatnog emitovanja u programima "Parlamentarnog kanala" državne televizije (RTCG2) i radija, kao i besplatan prostor u "Pobjedi". Odgovornost za obezbjeđivanje informacija koje je trebalo ubaciti u vrijeme besplatnog izvještavanja medija počivala je uglavnom na podnosiocima izbornih lista. OEBS/BDILJP je uočio da je to imalo tendenciju da škodi manjim stranakama, o kojima se manje izvještavalo nego o većim parlamentarnim stranakama ili koalicijama. Osim toga, odredbe kojima se reguliše rad medija

⁵ Praćenje je vršeno na kvalitativnoj i na kvantitativnoj osnovi, osim za *Glas Crnogoraca* i *Publiku* koji su vršeni samo na kvalitativnoj osnovi. Praćenje novina je započeto 26. septembra, a praćenje televizije 29. septembra.

⁶ Dva TV kanala iz Srbije-"TV Pink" (privatna televizija) i "YU Info" (savezne države) su takođe praćena na dnevnoj osnovi do 18.oktobra 2002. godine, kao dio aktivnosti praćenja medija Misije OEBS/BDILJP za posmatranje predsjedničkih izbora u Srbiji.

su strogo ograničile način predstavljanja na državnim medijima, smanjujući njihovu sposobnost da proizvedu interesantne formate emisija za političku raspravu.

Na prethodnim izborima, Državna televizija - posebno RTVCG 1 - je favorizovala aktuelne zvaničnike u smislu obima izvještavanja, posebno kada se uzme u obzir izvještavanje o aktivnostima Predsjednika Republike. Kao dio sporazuma koji se odnosio na izmjene i dopune Izbornog zakona, u uređivačkim odborima državnih medija su izvršena nova više-stranačka imenovanja. Cilj imenovanja je bio da se obezbijedi bolja usklađenost kod izvještavanja o izornoj kampanji na državnim medijima u emisijama vijesti i aktuelnosti. Takođe su imenovana i tri glavna i odgovorna urednika, kojima su pomagali nezavisni međunarodni savjetnici iz Misije OEBS u SRJ. Uprkos zakonskim smjernicama sadržanim u Zakonu o javnom informisanju, koji je takođe izmijenjen i dopunjen u septembru, da uređivački odbori imenuju glavne urednike putem konsenzusa ako je moguće, dogovor oko novih urednika je mogao biti postignut samo glasovima većine. Iako je cilj novih imenovanja bio da se depolitizuje uloga državnih medija, polemika oko imenovanja i rada novih urednika je izgleda imala suprotan efekat. OEBS/BDILJP je zabrinut zbog jasno vidljivog velikog nivoa političkog uticaja na državne medije u Crnoj Gori, čime se ograničava njihova mogućnost da funkcionišu kao javne informativne kuće.

Komparativna analiza OEBS/BDILJP o nivou izvještavanja o različitim političkim subjektima u emisijama "vijesti" na državnim medijima između ovih i lokalnih izbora, održanih u maju 2002.godine, otkriva uočljive promjene. Došlo je do oštrog pada u izvještavanju o Predsjedniku Republike, i porasta u izvještavanju o koaliciji "Zajedno za promjene", ranije "Zajedno za Jugoslaviju". Kao i tokom prethodnih izbora, ton izvještavanja u emisijama vijesti je u velikoj mjeri ostao neutralan, pri čemu novinari nijesu davali komentar na izjave političara.

B. PRIVATNI MEDIJI

Privatni mediji imaju mnogo manje ograničenja u svom izvještavanju o izornoj kampanji, iako su, shodno odredbama koje regulišu rad medija, dužni da budu "objektivni i pravovremeni". Neki privatni mediji nijesu pružili objektivno izvještavanje o kampanji, često podržavajući ovu ili onu stranu u smislu obima, odnosno tona izvještavanja. "Tv Montena" i "In TV" su više izvještavanja posvetili "Demokratskoj listi za evropsku Crnu Goru" i aktivnostima Vlade. U kvantitativnom smislu, novine "Vijesti" su izvještavale uravnoteženo, ali su po tonu izvještavanja, generalno uzevši, favorizovale DPS-SDP, kao i "Publika". "Dan" je pokazao jasnu anti-DPS orijentaciju, uz "Glas Crnogoraca" koji je otvoreno podržavao koaliciju "Zajedno za promjene". "TV Pink", sa sjedištem u Beogradu, ali koja emituje program širom Crne Gore, favorizovala je Predsjednika i Vladu, dok je negativno izvještavala o LSCG. Izvještavanje "YuInfo" televizije bilo je uopšteno negativno, protiv crnogorskih vlasti.

Većina privatnih medija je za podnosiocima izbornih lista obezbijedila samo plaćeni prostor za oglašavanje, uz učešće samo dvije najveće koalicije. Svi plaćeni oglasi nijesu imali tu oznaku na sebi, što je predstavljalo kršenje zakonske obaveze koja je to nalagala.

C. ODBOR ZA PRAĆENJE MAS MEDIJA

Odbor za praćenje rada medija u toku predizborne kampanje je formirala Skupština RCG u septembru mjesecu, kao prelazno tijelo zaduženo za praćenje poštovanja pravila o izvještavanju državnih i privatnih medija za vrijeme izborne kampanje. Mandat koji je Odbor imao - kao nezavisno, višestranačko tijelo - omogućavao mu je da djeluje po žalbama dobijenim od strane političkih stranaka. Odboru je pružana tehnička i stručna pomoć u nadgledanju rada medija od strane međunarodnih savjetnika iz Misije OEBS u SRJ. Na osnovu dobijenih žalbi i sopstvenih nalaza, Odbor je usvojio 50 odluka i preporuka, kojima se medijima nalaže da objave nalaze Odbora o kršenju pravila. Međutim, Odbor nije određivao nikakve kazne.

D. OPŠTA PITANJA KOJA SE TIČU MEDIJA

Za razliku od izbora održanih u aprilu 2001. godine, medijska šutnja - koja je septembarskim amandmanima smanjena na 24 časa - je, uopšteno posmatrajući, protekla bez značajnih, prijavljenih narušavanja, uprkos objavljivanju predsjedničkih izbora upravo prije njenog stupanja na snagu. Zabrana objavljivanja anketa javnog mišljenja u periodu od sedam dana prije dana održavanja izbora je u potpunosti ispoštovana.

Pitanje koje se ponavljalo tokom izborne kampanje odnosilo se na izvještavanje medija o aktivnostima državnih organa. Posebno je postojala nesuglasica oko toga da li su aktivnosti Predsjednika Republike predstavljale zvaničnu aktivnost ili su bile dio političke kampanje. Misija za posmatranje izbora je utvrdila da je među novinarima u Crnoj Gori postojala značajna nesigurnost u pogledu adekvatnog izvještavanja o ovom i drugim pitanjima, što bi se ubuduće moglo riješiti upoznavanjem sa metodama koje se koriste u drugim zemljama.

VII. IZBORNA KAMPANJA

U središtu izborne kampanje bio je predsjednik Djukanović i Vlada, što je postalo još intenzivnije nakon raspisivanja predsjedničkih izbora 17 oktobra, tri dana prije održavanja prijevretenih parlamentarnih izbora. Podržavaoci Vlade su istakli potrebu za njenim kontinuitetom, napadajući integritet "Nove većine"; protivnici su naglasili potrebu za promjenama, optuživši državu za korupciju. Nakon potpisivanja Beogradskog sporazuma, nezavisnost - presudno pitanje izbora u aprilu 2001. godine - je rijetko spominjana. U smislu šire politike, razlike među političkim strankama su bile male, gdje su sve glavne grupacije podržavale dalju integraciju Crne Gore u Evropu i potrebu daljeg unapređivanja ekonomije i zaposlenosti.

Izborna kampanja je protekla u mirnoj i tihoj atmosferi. Mada je jezik koji su neki političari koristili (da bi opisali svoje protivnike) često išao ispod prihvatljivog nivoa retorike i prelazio u ličnu zloupotrebu, veći dio kampanje je sproveden na miran i promišljen način. Iako su prijavljena dva sitnija incidenta nasilja, bilo je nejasno da li se oni mogu pripisati izborima.

Kao i ranijih godina, evidentno je bilo miješanje političke kampanje sa državnim i opštinskim funkcijama. Učestale su bile i nepotkrijepljene tvrdnje da su pripadnici policije umiješani u kampanju. Još očiglednije, jedan reklamni propagandni oglas za kampanju karakterisao se prikazivanjem nacionalne avio-kompanije, dok je javna brošura koju je izdala opština Bar, a koju je kontrolisala DPS/SDP, bezrezervno zagovarala podršku toj koaliciji.

VIII. DAN ODRŽAVANJA IZBORA

A. OPŠTA PROCJENA

Ogromna većina posmatrača OEBS/BDILJP je na dan održavanja izbora saopštila pozitivne utiske o procesu glasanja i brojanja glasova. Uopšteno uzevši, ovi procesi su protekli u skladu sa zakonskim i proceduralnim propisima, odražavajući široko rasprostranjeno poznavanje procesa glasanja, kako od strane glasača, tako i članova biračkih odbora.

Uočen je i jedan broj problema i nedostataka u postupcima glasanja. Posmatrači OEBS/BDILJP su posebno primijetili da je na dan održavanja izbora zahtijevan veliki broj obilježja mjera sigurnosti. Neuspjeh da se realizuje samo jedna mjera sigurnosti - bez obzira o koliko minornom kršenju pravila se radi - može dozvoliti biračkom odboru da glasa o svom raspuštanju ili opštinskoj izbornoj komisiji da poništi svoje rezultate. Izborni zakon, ustvari, uzima u obzir 21 mogući razlog za raspuštanje biračkog odbora ili za poništavanje njegovih rezultata. Međutim, na dan održavanja izbora ni jedan birački odbor nije glasao o svom raspuštanju, a tokom perioda za podnošenje žalbi nakon održavanja izbora, ni jedan rezultat nije poništen.

Na dan održavanja izbora, otprilike 3,5% svih birača je glasalo izvan svojih određenih biračkih mjesta po osnovu vezanosti za kuću (*zbog starosti, bolesti, i sl.**). Posmatrači OEBS/BDILJP su primijetili nedosljednost i nepouzdanost kod biračkih odbora prilikom načina organizovanja glasanja za lica koja su vezana za kuću. Posmatrači su takođe obaviješteni o primjerima gdje birači "koji su vezani za kuću" - kao na primjer neki koji su se nalazili u bolnici lociranoj izvan područja biračkog mjesta - nijesu mogli glasati.

Dalji problemi koji su bili uočeni ticali su se veličine i rasporeda biračkih mjesta. Mala biračka mjesta su bila neadekvatna da se u njima smjeste svi članovi biračkih odbora i birači, kao i da se obezbijedi tajnost glasanja. U takvim slučajevima, situacija je još više pogoršavana nepotrebim uslovom da biračke kabine budu postavljene na taj način da biračeva leđa budu okrenuta u pravcu biračkog odbora, kako bi se omogućilo posmatranje načina glasanja. Posmatrači su takođe uočili probleme nastale kao rezultat smještanja biračkih mjesta u privatne prostorije, kao što su prodavnice ili kuće, čiji su vlasnici povremeno bili poznati po svojoj političkoj obojenosti.

Jedan broj problema, uočen od strane posmatrača OEBS/BDILJP na dan održavanja izbora, bi se mogao rešavati uvođenjem standardizovane obuke za članove biračkih odbora. Više od polovine opštinskih izbornih komisija nijesu obezbijedile obuku za svoje biračke odbore. Iako je članovima biračkih odbora bilo dostavljeno Upustvo o propisima na dan održavanja izbora od Republičke izborne komisije, ono nije bilo dovoljno detaljno da ukaže na pitanja koja se tiču proceduralnih nejasnoća.

B. ODZIV

Odziv birača od 74,6% je bio u skladu sa podjednako visokim ciframa odziva zabilježenim na nedavnim izborima, i odraz je visokog nivoa povjerenja birača u izborni proces.

---

* *Prim.prev.*

OEBS/BDILJP je zadovoljan što se prognoze mnogih političkih stranaka o nezaintersovanosti javnosti nijesu ostvarile.

C. POSMATRANJE IZBORNOG PROCESA

Posmatrači OEBS/BDILJP su posjetili 532 od 1.101 biračkog mjesta (48,3%) u Crnoj Gori, uključujući i tri biračka mjesta u zatvorima. Ogromna većina posmatrača je proces glasanja okarakterisala kao "odličan" (55,1%) ili "dobar" (35,1%). Svega četiri biračka mjesta su od strane posmatrača označena kao "loša".

Posmatrači su uočili samo mali broj nepravilnosti tokom procesa glasanja, kao što su pečatiranje glasačkih listića unaprijed (5,7%), propust da se birač potpiše u knjigu birača (9,5%) i propust da se obezbijedi adekvatna tajnost glasanja (3,3%). Evidentirano je šest slučajeva posmatranja (0,9%) da je licima dozvoljeno da glasaju bez provjere dokumenata o identitetu i deset posmatranja (1,6%) da nije izvršena provjera tragova nevidljivog spreja. Nove odredbe kojima se zabranjuje registrovanje identiteta birača su poštovane na svim, osim na četiri biračka mjesta (0,6%), iako je prisutnije bilo kršenje odredbe o zabrani korišćenja mobilnih telefona, što se dogodilo na 7,2% biračkih mjesta. Najgrublje proceduralno kršenje Pravila odnosilo se na "grupno glasanje", kada u biračkoj kabini u isto vrijeme ima više od jednog lica, što je uočeno kod 9,9% posjeta biračkim mjestima.

Posmatrači su primijetili da je raspored na preko 6,2% posjećenih biračkih mjesta onemogućio kretanje birača u redu, dok na 4% biračkih mjesta svim članovima biračkih odbora nije dozvoljen uvid u sve aspekte procesa glasanja. Skoro 15% biračkih mjesta nije bilo lako pristupačno za starije birače i invalide. Napetost je uočena na 3,1% biračkih mjesta, nasilje ili nemiri na 0,5%, a smatra se da su se neovlašćena lica miješala u rad biračkih odbora na sedam biračkih mjesta (0,8%). Posmatrači su obaviješteni o tvrdnjama da se radi o zastrašivanju na manje od 2% biračkih mjesta.

D. POSMATRANJE BROJANJA GLASOVA

Posmatrači OEBS/BDILJP su prisustvovali brojanju glasova na 52 biračka mjesta i okarakterisali proces brojanja kao "odličan" na 24 (46,1%), i kao dobar na 22 (42,3%) biračkih mjesta. Samo na jednom biračkom mjestu brojanje je ocijenjeno kao "loše".

Posmatrači su, ipak, ponovo uočili jedan mali broj proceduralnih nepravilnosti. U deset slučajeva (19,2%) je primijećen propust biračkog odbora da konstatuje broj lica koja su glasala shodno oznakama u biračkom spisku. Propust da se utvrdi broj neiskorišćenih glasačkih listića prije otvaranja glasačke kutije uočen je na dva biračka mjesta (3,8%), dok se na pet biračkih mjesta (9,6%) desio propust da se ne izbroje kontrolni kuponi. Tri biračka odbora (5,7%) su imala poteškoća oko kompletiranja zapisnika o radu biračkog odbora, dok je na pet biračkih mjesta (9,6%) došlo do početnih neslaganja kod tabelarnog prikazivanja rezultata. Nijedan član biračkih odbora nije odbio da potpiše zapisnik o radu biračkog odbora sa rezultatima izbora.

Birači koji su čekali da glasaju u 9 časova naveče su posmatrani na samo jednom biračkom mjestu, gdje im je bilo dozvoljeno glasanje. Nijesu primijećeni nikakvi incidenti zbog neovlašćenog miješanja u proces brojanja glasova.

E. DOMAĆI POSMATRAČI

Posmatrači iz dvije nevladine organizacije - Centar za demokratsku tranziciju (CDT) i Centar za monitoring izbora (CEMI) su dobili akreditacije za posmatranje izbora. Ova druga je pratila izbore u saradnji sa Centrom za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) iz Beograda. Preko 2.600 posmatrača je, u okviru ove dvije NVO, pokrivalo skoro sva biračka mjesta. Obije su organizovale tačno i pouzdano, paralelno, tabelarno prikazivanje glasova, što je dobilo značajnu medijsku pažnju. Ove dvije organizacije su se takođe povezale i, sa Republičkom izbornom komisijom, izradile materijale o edukaciji birača, koji su opsežno distribuirani dovoljno vremena prije dana održavanja izbora. Njihovim aktivnostima je obezbijeden izuzetan nivo kontrole i transparentnosti izbornog procesa.

Međutim, Misija za posmatranje izbora je takođe upoznata i sa činjenicom da u nekoliko navrata predstavnici CDT i CEMI-ja nijesu mogli prisustvovati predizbornim sastancima izbornih komisija, ili zbog nedostatka prostora ili propusta da budu pozvani.

F. TABELARNI PRIKAZ I OBJAVLJIVANJE PRELIMINARNIH REZULTATA

Jedan broj posmatrača OEBS/BDILJP je nadgledao tabelarno prikazivanje rezultata sa biračkih mjesta u opštinskim izbornim komisijama u časovima poslije završetka glasanja. Republička izborna komisija je objavila preliminarne rezultate parlamentarnih izbora u skladu sa propisanim vremenskim rokom, 22 oktobra nakon kratkog kašnjenja u dobijanju rezultata od opštinske izborne komisije Podgorice. Proces tabelarnog prikazivanja rezultata glasanja je inače protekao na sređen i transparentan način.

IX PERIOD POSLIJE IZBORA

A. ŽALBE I PRIMJEDBE POSLIJE IZBORA

Ponavljjanje glasanja je bilo potrebno na samo jednom biračkom mjestu (broj 35 u Podgorici, koje broji samo 69 birača), kao rezultat ranog zatvaranja biračkog mjesta, poslije nesporazuma između članova biračkog odbora. Ponovljeno glasanje je održano u nedjelju 27 oktobra, a dalji problemi nijesu prijavljeni.

Patriotska koalicija je Opštinskoj izornoj komisiji Podgorice dostavila šest žalbi, koje su se, između ostalog, odnosile na razlike u broju između glasačkih listića i kontrolnih kupona. Žalbe su odbačene od strane Opštinske izborne komisije, a zatim i ponovo od Republičke izborne komisije, nakon žalbe koja je uslijedila poslije ispitivanja izbornih materijala sa svakog biračkog mjesta. Ustavnom sudu nije upućena ni jedna žalba. Nije evidentirano da je upućena ijedna žalba u vezi sa lokalnim izborima u Podgorici i Tivtu.

B. KONAČNI REZULTATI

Republička izborna komisija je 4.novembra 2002. godine objavila konačne rezultate prijevremenih parlamentarnih izbora, nakon isteka vremenskog roka za podnošenje žalbi sa ponovljenog glasanja. Konačni rezultati lokalnih izbora u Podgorici su objavljeni 30. oktobra 2002. godine, dok su u Tivtu finalizovani ranije, 25.oktobra.

Mandati su dodijeljeni svim stranakama koje su ispunile cenzus koji je propisan izbornim zakonom - 3% od ukupnog broja datih glasova, umjesto od ukupnog broja važećih datih glasova. Iako ni jedna stranka nije bila spriječena u osvajanju mandata korišćenjem ovog metoda za određivanje cenzusa, on nije u skladu sa najboljom međunarodnom praksom.

Zvanični rezultati sa sva tri izborna događaja su priloženi u aneksima na kraju izvještaja.

"Demokratska lista za evropsku Crnu Goru" ima apsolutnu većinu u novom sazivu Skupštine RCG, koji je manji po broju poslanika. Porast od 3 mandata u korist "Demokratske koalicije za evropsku Crnu Goru" odlikava povećanje kvote glasova od 5% i preko 13.500 više osvojenih glasova. "Koalicija zajedno za promjene" je izgubila tri mandata i skoro 15 000 glasova. Najveće relativne gubitke je pretrpio LSCG, koji je izgubio dva od šest skupštinskih mandata i gotovo jednu trećinu birača. Takođe je značajano smanjena podrška Patriotskoj koaliciji. Zajednička Albanska koalicija nije povećala svoju kvotu glasova ili pak broj skupštinskih mandata koje su stranke te koalicije osvojile kada su samostalno učestvovala na izborima.

Kao direktna posledica izbora, DPS je neočekivano objavio da će gospodin Milo Đukanović podnijeti ostavku na mjesto Predsjednika Republike, kako bi bio imenovan za Premijera. Aktuelni vršilac dužnosti Premijera, gospodin Vujanović, je izabran za Predsjednika Skupštine. U međuvremenu je SNP odložila objavljivanje imena polovine svojih poslanika kojima će biti dodijeljeni skupštinski mandati sa izborne liste SNP-a. LSCG je nagovijestio bojkot u radu Skupštine.

U Podgorici je "Demokratska koalicija za Podgoricu" DPS-SDP takođe osvojila apsolutnu većinu, pri čemu je smanjen broj mandata koji su osvojili LSCG i Koalicija "Podgorica za promjene" SNP-SNS-NS. Kao i na lokalnim izborima u maju 2002. godine, rezultati izbora u Tivtu su bili takvi da ni jedna stranka ili koalicija nije osvojila radno sposobnu većinu. Vjerovatno da će "Demokratska lista za Tivat" DPS-SDP dobiti podršku u skupštini opštine od Hrvatske građanske inicijative, koja je osvojila pet mandata u svom prvom izbornom nastupu.

X. PREPORUKE

Republički organi i političke stranke trebalo bi da uzmu u razmatranje, radi sprovođenja, sljedeće preporuke, od kojih mnoge ponovo ističu iste one koje su dale prethodne Misije za posmatranje izbora u Republici Crnoj Gori:

A. OPŠTE NAČELA

1. Potrebno je izmijeniti Izborni zakon kako bi se jasno shvatilo da su sami kandidati, izabrani kao odbornici ili poslanici, vlasnici izabranih mandata, a posebno:
  - (i) mandate treba dijeliti po redosljedu po kome se kandidati pojavljuju na izbornoj listi, i
  - (ii) ne bi trebalo davati mogućnost za prekid mandata ukoliko izabrani kandidat odluči, ili je prinuđen da napusti političku stranku, ili ukoliko politička stranka kojoj on pripada napusti koaliciju.

2. Izborni zakon bi trebalo izmijeniti kako bi se građanima dozvolilo da učestvuju na izborima kao nezavisni kandidati.
3. Izborni zakon bi trebalo izmijeniti kako bi se zabranilo kandidatu koji se nalazi na izbornoj listi da obavlja funkciju, kao što je stalni član izborne komisije.
4. Kao što je navedeno u opredjeljenjima iznijetim u septembru 2002.godine, Skupština RCG i političke stranke trebaju da, do marta 2003.godine, izvrše konsultativno preispitivanje sadašnjeg sistema učestvovanja svih nacionalnih manjina u izbornom procesu.
5. Nuđenje podsticaja za glasanje, odnosno ne glasanje, treba, na izvjestan način, proizvesti u krivično djelo.
6. Neopravdano korišćenje pritiska, uticaja ili zastrašivanja na građane (uključujući službenike) da glasuju, odnosno ne glasaju, treba, na izvjestan, način proizvesti u krivično djelo. Treba razviti i publikovati Kodeks ponašanja za državne službenike, uključujući pripadnike policije, za vrijeme izbornih perioda.
7. Procenat cenzusa od 3% za osvajanje mandata u Skupštini RCG treba računati u odnosu na ukupan broj važećih datih glasova.

B. SPROVOĐENJE IZBORA

8. Potrebno je garantovati politički pluralizam u pogledu članstva stalnog sastava Republičke i opštinskih izbornih komisija, kao i biračkih odbora. Slično tome, trebalo bi obezbijediti proporcionalnu zastupljenost nacionalnih manjina u opštinskim izbornim komisijama i biračkim odborima u područjima gdje su one prisutne.
9. Prava i dužnosti svih članova izbornih komisija treba da budu jasno definisana. Posebno je potreno garantovati jednak status stalnim i pridruženim (opunomoćenim) članovima na svim nivoima.
10. Potrebno je proširiti mandat Republičke izborne komisije, da obuhvati nadzornu i koordinativnu ulogu, kako za lokalne tako i za republičke izbore.
11. Izborni zakon i Pravilnik o radu Republičke izborne komisije treba izmijeniti, kako bi se riješila situacija kada, u slučaju parnog broja članova izborne komisije, dođe do izjednačenog broja glasova.
12. Republički organi i Republička izborna komisija treba da zajednički izvrše pregled finasijskih struktura nadležnih za izbore (republičke i lokalne, kao i prijevremene), kako bi se osigurala ranija raspodjela finasijskih sredstava.
13. Republičkoj i opštinskim izbornim komisijama treba obezbijediti dovoljno adekvatnog prostora za sastanke, gdje se mogu smjestiti svi stalni i pridruženi (opunomoćeni) članovi, kao i predstavnici akreditovanih grupa posmatrača.

14. Republička i opštinske izborne komisije treba da obezbijede da predstavnici akreditovanih domaćih grupa posmatrača budu obaviješteni i pozvani na sve sastanke.

C. BIRAČKI SPISKOVI

15. Nacrte biračkih spiskova sa biračkih mjesta, treba istaći na biračkim mjestima ili u drugim javnim zgradama za vrijeme perioda javne kontrole biračkih spisakova, nakon objavljivanja održavanja izbora.
16. Odredbe o evidentiranju umrlih lica treba izmijeniti kako bi se obezbijedilo brisanje njihovih imena iz biračkog spiska. Posebno je potrebno o smrti nekog lica obavijestiti opštinu u kojoj je to lice imalo poslednje mjesto prebivališta.

D. IZBORNA KAMPANJA I MEDIJI

17. Odvajanje republičkih, opštinskih i stranačkih funkcija treba striktno sprovesti. Državne objekte i sredstva ne treba koristiti u stranačke svrhe.
18. Republički organi i Skupština RCG treba da izvrše konsultativno preispitivanje važećih finansijskih struktura nadležnih za političke stranke tokom izborne kampanje, kako bi se obezbijedila ranija raspodjela finansijskih sredstava na koja stranke imaju pravo. Političke stranke treba obavezati da polažu račune o utrošku javnih sredstava.
19. Nadležni republički organi treba da izvrše konsultativno preispitivanje odredbi o radu državnih medija tokom izbora u cilju razjašnjavanja sadašnjih nejasnoća, a posebno onih kao što su: (i) izvještavanje o državnim aktivnostima, i (ii) olakšanje sadašnjih formatskih ograničenja.
20. Propust da jasno označi plaćeno političko oglašavanje, kao što je zakonom propisano, koji napravi bilo koji medij treba da podliježe sankcionisanju.
21. Političke stranke, građansko društvo i državni organi treba da pokrenu kontinuirani program radi povećanja zastupljenosti žena u Skupštini RCG, skupštinama opština i u izbornoj administraciji.

E. POSTUPCI NA DAN ODRŽAVANJA IZBORA

22. Razloge za raspuštanje biračkih odbora i poništavanje rezultata treba ponovo ispitati i ograničiti samo na ozbiljne prekršaje.
23. Potrebno je ponovo ispitati pravila o glasanju izvan biračkog mjesta, kako bi se: (i) razjasnilo koju proceduru treba primjenjivati, i (ii) dalo biračko pravo licima "koja su vezana za kuću" i nalaze se, na primjer, u bolnici.
24. Republička izborna komisija treba da izradi upustvo o rasporedu na biračkom mjestu,

---

kako bi se predvidjela minimalna veličina prostora, lakoća pristupa i postavljanje biračkih kabina u poziciju koja obezbjeđuje tajnost glasanja. Treba izbjegavati korišćenje privatnih prostorija kao biračkih mjesta.

25. Korišćenje dvojezičnog materijala ne treba biti ograničeno samo na posebno određena biračka mjesta, već prošireno na sva područja gdje se govori albanski.
26. Sve opštinske izborne komisije treba da obezbijede obuku članova biračkih odbora za postupke i radnje kod glasanja i brojanja glasova, kako bi se naročito spriječilo grupno glasanje.

ANEX "A" REZULTATI PARLAMENTARNIH IZBORA

Komparativna tabela zvaničnih rezultata parlamentarnih izbora u Crnoj Gori⁸

(23. april 2001. i 20.oktobar 2002.)

Izborna lista	April 2001.				Oktober 2002.			
	Osvoje- no glasova	% glasova	Mandati u Skupštini RCG	Žene poslanici	Osvojeno glasova	% glasova	Mandati u Skupštini RCG	Žene poslani ci
Koalicija DPS-SDP ⁹	153 496	42.35%	36 DPS 30 SDP 6	4	167 166	47.9%	39 DPS 30 SDP 7 Ostali 2	3
Koalicija SNP-SNS- NS ¹⁰	148 513	40.97%	33 SNP 19 SNS 3 NS 11	1	133 894	38.4%	30 SNP 19 SNS 6 NS 5	1
Liberalni Savez	28 746	7.9%	6	2	20 306	5.7%	4	1
Patriotska koloalicija	15 806	2.96%	0	-	9 911	2.81%	0	-
Albanska koalicija ¹¹	9 377	2.59%	2 DUA 1 DSCG 1	0	8 498	2.4%	2 DUA 1 DSCG 1	0
Bošnjačka demokratska koalicija	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>	-	-	2 480	0.7%	0	-
Bosniak Coalition	4 046	1.11%	0	-	2 173	0.6%	0	-
Ostali	2 979	1.3%	0	-	3 988	1.1%	0	-
UKUPNO	Ukupan broj glasova	% odziva	Ukupan broj raspoloži- vih mandata	Ukupan broj žena poslanika	Ukupan broj glasova	% odziva	Ukupan broj raspoloži- vih mandata	Ukupa n broj raspolo- ži-vih mandat a
	366 152	81.79%	77	7	340 050	74.6%	75	5

⁸ Objavljeni od strane Republičke izborne komisije 4.novembra 2002.

⁹ Na izborima 2001. nastupala kao "Pobjeda je Crne Gore - Milo Đukanović". Na izborima 2002. godine nastupala kao "Demokratska lista za evropsku Crnu Goru - Milo Đukanović". Na izborima 2002.godine koalicija je obuhvatala i 1 kandidata iz "Građanske partije Crne Gore" i 1 nezavisnog kandidata.

¹⁰ Na izborima 2001.godine nastupala kao "Zajedno za Jugoslaviju". Na izborima 2002. godine nastupala kao "Zajedno za promjene".

¹¹ Na izborima 2001.godine učestvovali kao tri odvojene stranke (Demokratska unija Albanaca, Demokratski savez u Crnoj Gori i Stranka demokratskog prosperiteta). Na izborima 2002. učestvovali kao "Demokratska koalicija - Albanci zajedno".

ANEX "B" REZULTATI LOKALNIH IZBORA

Komparativna tabela zvaničnih rezultata lokalnih izbora u Podgorici (jun 2000. i oktobar 2002.) i Tivtu (maj 2002. i oktobar 2002.)

Izborna lista	Podgorica				Tivat			
	Jun 2000.		Oktobar 2002.		Maj 2002.		Oktobar 2002.	
	Broj i % glasova	Osvojeni mandati	Broj i % glasova	Osvojeni mandati	% glasova	Osvojeni mandati	Glasovi i % glasova	Osvojeni mandati
Koalicija DPS-SDP	49.6% 44 121	28	48.1% 43 999	27	40.2% 2 684	14	36.6% 2674	13
Koalicija SNP-SNS-NS	39.2% 34 858	22	35.8% 32 725	20	33.8% 2 657	11	36.4% 2657	13
Liberalni savez	7.58% 6 740	4	6.5% 5 986	3	15.5% 1 035	5	5.8% 430	2
Hrvatska građanska inicijastiva	-	-	-	-	-	-	13.9% 1015	4
Patriotska koalicija	-	-	4.9% 4 557	2	4.5% 303	1	2.4% 182	0
Ostali	2.71% 2 471		2.0% 1 854		3.8% 303	1	2.8% 247	0
Ukupno	Odziv 79.1%	54	Odziv 78.9%	52	Odziv 64.8%	32	Odziv 70.3%	32

NAPOMENE O OEBS/BDILJP

Biro za demokratske institucije i ljudska prava je OEBS-ova vodeća institucija koja pomaže zemljama članicama “da osiguraju puno poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, pridržavaju se vladavine prava, unapređuju principe demokratije i (...) , izgrađuju, jačaju i štite demokratske institucije, kao i unapređuju demokratiju u cijelom društvu” (Helsinški dokument iz 1992.godine)

BDILJP, sa sjedištem u Varšavi, Poljska, je osnovan 1990. godine, kao Biro za slobodne izbore u skladu sa Pariskom Poveljom. 1992. godine naziv Biroa je promijenjen kako bi odražavao proširen mandat koji uključuje i ljudska prava i demokratizaciju. Danas on zapošljava 80 lica.

BDILJP je vodeća agencija u Evropi na polju posmatranja *izbora*. On koordinira i organizuje raspoređivanje hiljada posmatrača svake godine, radi ocjenjivanja da li su izbori koji se održavaju u području OEBS-a u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima. Njegova jedinstvena metodologija obezbjeđuje kompletan i iscrpan uvid u sve elemente izbornog procesa. Kroz projekte za pomoć, BDILJP pomaže zemljama članicama OEBS-a da poboljšaju svoju izbornu infrastrukturu.

Aktivnosti Biroa koje se tiču *demokratizacije* obuhvataju sljedećih šest tematskih područja: vladavinu prava, građansko društvo, slobodu kretanja, jednakost polova, trgovinu ljudskim bićima i slobodu religije. BDILJP realizuje više od 100 ciljnih programa pružanja pomoći, nastojeći i da pomogne i da pospješi razvoj date zemlje u skladu sa OEBS-ovim opredjeljenjima, kao i razvoj demokratskih struktura.

BDILJP *prati* da li se zemlje članice ponašaju u skladu sa opredjeljenjima “OEBS-ove ljudske dimenzije”. On takođe svake godine organizuje nekoliko skupova u cilju sagledavanja sprovođenja opredjeljenja “OEBS-ove ljudske dimenzije” od strane zemalja članica.

BDILJP savjetuje zemlje članice o politici vezano za *Rome i Sintije*. On unapređuje razvijanje kapaciteta i osposobljavanja, kao i povezivanja zajednica Roma i Sintija; takođe podstiče učešće predstavnika Roma i Sintija u tijelima gdje se kreira politika. BDILJP isto tako djeluje i kao mjesto za razmjenu informacija oko pitanja koja se odnose na Rome i Sintije između domaćih i međunarodnih aktera.

Sve aktivnosti BDILJP se sprovode u tijesnoj koordinaciji i saradnji sa OEBS-ovim institucijama i djelovanjem na terenu, kao i sa drugim međunarodnim organizacijama.

Više informacija je dostupno na veb sajtu BDILJP -a (ODIHR [website](#)), koji takođe sadrži obimnu biblioteku izvještaja i drugih dokumenata, uključujući sve ranije Izvještaje o posmatranju izbora i analize izbornog zakonodavstva objavljene od strane BDILJP-a.